

การวิเคราะห์ความสุขของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ในมุมมองด้านความพอใจและความหมายต่อชีวิต*
The Analysis of the Buddha's Happiness
from the Point of View of "Pleasure" and "Meaning"

วิไลพร สุจริตธรรมกุล¹ และ พงษ์ศิริ ยอดสา²

Wilaiporn Sucharitthammakul¹ and Pongsiri Yodsa²

¹ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์

¹Philosophy and Religion Department, Faculty of Humanities

²ผู้ช่วยนักวิจัย

²Research Assistant

¹มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

¹Kasetsart University

²ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

²DCI Center for Buddhist Studies

บทคัดย่อ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในฐานะของพระบรมครูผู้สอนสัตว์โลกให้พบกับหนทางหลุดพ้นจากความทุกข์ในวัฏสงสาร พระพุทธองค์ทรงสร้างความสุขให้แก่พระพุทธรองค์ ในขณะที่มีชีวิตบนโลกแห่งความทุกข์ทั้งสังขารและสังคัมได้อย่างไร ซึ่งจากการวิจัยเรื่องความสุขของ ดร. ทาล เบน-ซาฮาร์ เห็นว่า การที่มนุษย์จะมีความสุขได้นั้นจะต้องเกิดจาก "ความพอใจ" และ "ความหมาย" จากสิ่งที่ตนเองกระทำผ่านพฤติกรรมอันเป็นปัจเจกบุคคล ปฏิเสธไม่ได้ว่า พุทธศาสนิกชนล้วนเชื่อมั่นว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ที่มีความสุข แต่ผู้เขียนมีความสนใจว่า การใช้ชีวิตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีความ

* บทความฉบับนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สุขที่เป็นไปตามการวิจัยความสุขของ ดร.ทาล หรือไม่ แม้ในทางพระพุทธศาสนา จะมองทฤษฎีความสุขทางโลกว่าเป็นเพียงโลกียสุขก็ตาม

ดังนั้น ในบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจะศึกษาวิเคราะห์ความพอใจและความหมายต่อชีวิตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเฉพาะส่วนที่เป็นโลกียสุขนับตั้งแต่คราวยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะจนถึงการบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณว่า เหตุปัจจัยใดที่พระพุทธองค์ทรงสร้างความสุขใหม่ให้เกิดขึ้นได้ผ่านความพอใจและความหมายต่อชีวิต โดยอาศัยการศึกษาผ่านคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลัก

จากการศึกษาพบว่า พระพุทธองค์ทรงละทิ้งความสุขเดิมที่มีอยู่ในพระราชวังด้วยความไม่พอใจกับชีวิตที่มองเห็นความทุกข์ที่ผู้อื่นไม่ตระหนักนั่นคือ ความแก่ ความเจ็บ และความตาย จึงทำให้การตามหาความสุขใหม่เริ่มต้นที่การออกบวชเป็นสมณะ ซึ่งพระพุทธองค์ใช้เวลากว่า 6 ปีที่ในการตามหาความสุขที่แท้จริงจึงพบคำตอบว่าการบรรลุธรรม หมดกิลเลส คือ ความสุขที่แท้จริงและนั่นเป็นความพอใจและความหมายต่อชีวิต ซึ่งความพอใจนั้นเกิดจากความบริสุทธิ์ที่หมดกิเลสนำความสุขมาให้แก่พระพุทธองค์ กว่าจะได้รับความสุขเช่นนี้มาได้ก็ต้องเกิดจากพฤติกรรมของพระโพธิสัตว์ในการสั่งสมบารมี 30 ทศมาเป็นเวลายาวนานกว่า 20 อสงไขยเศษแสนมหากัป จนเกิดเป็นคุณวิเศษ 8 ประการ เรียกว่า วิชชา 8 ซึ่งคุณวิเศษนี้พระพุทธองค์ทรงใช้ในการสร้างเป็นคุณลักษณะพิเศษประจำตัวของพระพุทธองค์ คือ พระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ หรือที่เรียกว่า พุทธคุณ 3 ประการ ซึ่งทั้ง 3 ประการนี้ได้สร้างความสุขให้กับตัวเอง ด้วยว่าพระบริสุทธิคุณทำให้พระพุทธองค์มีความต้องการน้อยและมีความพอใจในสิ่งที่ตนเองมีอย่างสันโดษ พระปัญญาธิคุณและพระมหากรุณาธิคุณสามารถทำให้สัตว์โลกพ้นทุกข์จากวัฏสงสารได้จึงทรงมีชีวิตอยู่เพื่อทำให้สัตว์โลกได้พ้นทุกข์ซึ่งนั่นเป็นคุณค่าของพระพุทธองค์ที่นำไปสู่ความสุขของพระพุทธองค์

คำสำคัญ : ความสุข, พระสัมมาสัมพุทธเจ้า, ความพอใจ, ความหมายต่อชีวิต

Abstract

While residing in a world of physical and interpersonal suffering, the Buddha served as a teacher of the path to pleasure through compassion for all beings. The present theory of happiness as Tal Ben-Shahar's research contends that people can find fulfillment and significance in their daily lives by acting in ways that suit them personally. It can't deny that all Buddhists believe that Lord Buddha is the happiest person. But the author is interested in whether the Buddha's life is happy according to Dr. Tal's research on happiness.

The purpose of this article is to analyze the Buddha's life's pleasure and meaning from his time as Prince Siddhartha until his enlightenment, as well as the factors that led to his creation of new happiness through his pleasure and understanding of the meaning of life, based mainly on the study of Therāvāda Buddhist scriptures.

According to the study's findings, the Buddha gave up his prior bliss in the palace because he was unhappy with a life full of suffering from old age, illness, and death that others were unaware of. He then looked for new happiness by becoming ordained as a monk. After 6 years of seeking, he discovered the secret to true happiness: attaining enlightenment or purging oneself of all defilements is the way to true happiness, which is contentment and a sense of purpose in life. Such happiness is a result of purity, the cessation of defilements, which was attained through the performance of 30 perfections (pāramī) for a long time of more than 20 asankhheyya and one hundred thousand kappa, until resulting in the 8 supernormal knowledge (8 Vijjas). These 8 Vijjas created as a distinctive feature of him including the greatest wisdom, the greatest purity, and the greatest compassion. These three attributes of the Buddha led to the meaning for himself and happiness for others. His greatest purity made the Buddha less demanding and contented

with what he had. His greatest wisdom and greatest compassion were able to free the beings of the world from the cycle of suffering, so he lived to free the beings from suffering, which was the value of the Buddha that led to his happiness.

Keywords: happiness, Buddha, pleasure, meaning

บทนำ

มนุษย์หนึ่งในสิ่งมีชีวิตที่ตามหาความสุขบนความทุกข์ที่ปรากฏอยู่รอบกาย ไม่ว่าจะเป็นทุกข์จากสังขารและทุกข์จากการเข้าสังขม รวมไปถึงทุกข์จากการเกิดมาเป็นมนุษย์ด้วยเช่นกัน ศาสตร์สำคัญ ๆ ที่ต้องข้องเกี่ยวกับมนุษย์ เช่น จิตวิทยา พฤติกรรมศาสตร์ ต่างก็พยายามศึกษาวิจัยเพื่อมุ่งเป้าไปสู่การสร้างเส้นทางสู่ความสุขและมุ่งหวังให้มนุษย์ลดความทุกข์และเพิ่มความสุขให้กับชีวิตได้

ในทางพระพุทธศาสนาที่ชี้นำคำสอนเรื่องความเป็นจริงของมนุษย์มายาวนานกว่า 2,600 ปี มีหลักคำสอนที่แสดงให้เห็นว่า ชีวิตของมนุษย์ที่ตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรมและกฎไตรลักษณ์นั้น ล้วนแต่ต้องประสบกับความทุกข์ทั้งสิ้น ซึ่งเราจะพบเห็นทุกข์ในหลายรูปแบบที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เช่น ทุกข์จากความเจ็บป่วย ทุกข์จากการแสวงหาอาหารเลี้ยงปากท้อง ทุกข์จากกิเลส ทุกข์จากผลกระทบชั่ว ฯลฯ (พระครูสมุทรวิทย์ ฝาสุโก และพระสุนทรภิกขโกศล, 2562 : 4175-4180) ความทุกข์เหล่านี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แนะนำแนวทางไว้ทั้งในการบริหารความทุกข์ให้มนุษย์สามารถอยู่กับความทุกข์แก้ไขให้เป็นสุขได้ตามแนวทางอริยสัจ 4 คือ มองความทุกข์ให้รู้ว่าสาเหตุเกิดจากกรรมและกิเลส และหามรรควิธีพ้นทุกข์ด้วยการให้มนุษย์ได้หมั่นละชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใสตามแนวทางที่ปรากฏในโอวาทปาติโมกข์ของพระพุทธองค์เพื่อขจัดกิเลสอันเป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดทุกข์แก่ชีวิต

คำสอนต่าง ๆ ที่เป็นไปเพื่อการหลุดพ้นจากความทุกข์นำไปสู่ความสุขอันเป็นนิรันดร์นี้ มนุษย์จำนวนมากที่เข้ามาศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติตามต่างก็ได้รับความสุขจากความหมดสิ้นกิเลสกันไปจำนวนมาก แม้จะมีระดับที่แตกต่างกันออกไปตามความสามารถของแต่ละบุคคลก็ตาม แต่ทั้งนี้คำถามที่ผู้เขียนได้ตั้งขึ้นมาพร้อมกับบทความนี้ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในฐานะของการเป็นผู้ค้นพบแนวทางละทุกข์สร้างสุขจากการบรรลุมรรค พระพุทธองค์เป็นผู้ที่มีความสุขที่สุดในโลกจริงหรือไม่ ?

เพื่อให้สามารถตอบคำถามในสิ่งที่ประเด็นหลักของบทความนี้ จึงจะเริ่มต้นด้วยการศึกษานิยามแห่งความสุขและเส้นทางสู่ความสุขของมนุษย์โดยทั่วไปผ่านการทบทวนวรรณกรรม เช่น บทความ งานวิจัยต่าง ๆ ก่อนว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร แล้วจึงนำเอาข้อสรุปนี้ไปศึกษาความสุขของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต่อไปโดยใช้คัมภีร์

พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นข้อมูลในการศึกษาเหตุการณ์ที่สื่อให้เห็นถึงแนวทางการสร้างสุขตามแบบฉบับของพระพุทธองค์เพื่อยืนยันการกระทำของพระพุทธองค์ว่าทรงเป็นผู้มีความสุขที่สุดในโลก

เส้นทางสู่ความสุข

นิยามของความสุขโดยทั่วไปที่พบเห็นอาจกล่าวได้ว่า ความสุข คือ ความพอใจในชีวิตจากการประเมินการกระทำหรือสถานการณ์ที่ประสบว่า ให้ความรู้สึกที่ดี เช่น มีความสนุกสนาน ยินดี เบิกบานใจ หรือไม่ (เกสร มัยจีน, 677-675 : 2559) ในทางจิตวิทยามองว่า การลดความเครียดคือการนำไปสู่ความสุข ซึ่งความสุขมาจากการกระทำ เช่น การเสพความสุขจากวัตถุที่ตนเองชอบผ่านตา หู จมูก ลิ้น กายของตนเอง การสร้างความคิดในทัศนคติเชิงบวก (positive thinking) เช่น ความยินดีกับความสุขของผู้อื่นที่ทำให้ตนเองพลอยยินดีไปด้วย (ในทางพระพุทธศาสนาใช้คำว่า "มุทิตา") ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้สารสื่อประสาทและฮอร์โมนความสุขนั้นได้หลั่งออกมา ซึ่งการกระทำเหล่านี้ มนุษย์แต่ละคนจะเป็นผู้ตัดสินใจเองว่า สิ่งที่ตนเองกระทำลงไปนั้นเรียกว่าความสุขได้หรือไม่ ดังข้อความของอริสโตเติล นักปรัชญาชาวกรีกโบราณยังกล่าวไว้ว่า "ความสุขนั้นเกิดขึ้นในตัวของเรา (Happiness depends upon ourselves)" ดังนั้นเราจะเห็นว่าเงื่อนไขแห่งความสุขจะเกิดขึ้นได้นั้นต้องเกิดจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งในมุมมองด้านพฤติกรรมศาสตร์ใช้คำว่า "พฤติกรรมของมนุษย์ (Behavior)" คือ การกระทำอันเนื่องมาจากการกระตุ้นหรือถูกชักจูงจากสิ่งเร้า ทั้งด้านทัศนคติ เจตคติ ความเชื่อ ความคาดหวัง ฯลฯ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้อยู่ในระดับปัจเจกบุคคล เกิดจากความตั้งใจที่จะทำให้เกิดขึ้น สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามบุคคล เวลา สถานที่ และสถานการณ์ (เสริม ปุณณะหิตานนท์, 2537; นิภาพรณ เจนสันติกุล และไชยณัฐดำดี, 2563 : 25-26)

พฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ที่ถูกผลักดันออกมาโดยมีแรงขับภายในใจสามารถแสดงออกผ่านการกระทำ ความคิด เป็นความรู้สึกที่เป็นอารมณ์เชิงบวก เช่น ความสนุก ความรัก (Sonja Lyubomirsky, Laura King and Ed Diener, 2005 : 804) เหล่านี้เป็นความสุขที่จัดอยู่ในหมวดของ "ความพอใจ" ในอารมณ์เชิงบวกที่ได้รับจาก

การกระทำ และในท้ายที่สุดมนุษย์จะสร้างพัฒนาการในการสร้างความพอใจ ให้ไปเป็นพฤติกรรมสร้างสุขส่วนบุคคลที่มีความแตกต่างกัน (บุรฉัตร จันทร์แดง, เสาวลักษณ์ โภศลกิตติอัมพร และสัญญา เคนาภูมิ, 2562 : 241) อย่างไรก็ตาม แม้ความสุขจะเป็นเรื่องปัจเจกบุคคลแต่งานวิจัยจากหน่วยงานต่าง ๆ ก็ได้มีการจัดหมวดหมู่ของการกระทำของมนุษย์ที่สร้างความสุขไว้อยู่ เช่น สถาบันการวิจัยเชิงนโยบาย (Policy Research Associates: PRA) ได้กล่าวถึงปัจจัยแห่งความสุขไว้ 8 ด้าน คือ ด้านอารมณ์ สิ่งแวดล้อม ทางการเงิน ทางสติปัญญา ทางอาชีพ ทางกายภาพ ทางสังคม และด้านจิตวิญญาณ (Rocco Farano, 2021) หรือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ร่วมกับสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (NECTEC) ได้สร้างตัวชี้วัดความสุขของคนทำงานในภาคอุตสาหกรรม ชำราชการพลเรือน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 และพัฒนาให้เป็นแบบสำรวจความสุขด้วยตนเอง (Self-Assessment) จนได้เป็นเครื่องมือ HAPPYNOMETER ในการวัดคุณภาพชีวิตความสุขของคนทำงานทั้งองค์กรภาครัฐและเอกชน โดยเครื่องมือดังกล่าว สามารถวัดความสุขได้ 9 มิติ คือ 1) สุขภาพดี 2) ผ่อนคลายดี 3) น้ำใจดี 4) จิตวิญญาณดี 5) ครอบครัวดี 6) สังคมดี 7) ใฝ่รู้ดี 8) สุขภาพเงินดี 9) การงานดี (ศิรินนท์ กิตติสุขสถิต และคณะ, 2555 : คำนำ, 30-33.) เป็นต้น

หากพิจารณาจากข้อมูลข้างต้นก็จะพบว่า การสร้างความสุขส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่ความพอใจกับสิ่งที่ตนเองต้องการและสิ่งที่มีอยู่ซึ่งก็ดูเหมือนจะสอดคล้องกับทฤษฎีลำดับขั้นของความต้องการของมาสโลว์ที่จัดลำดับความต้องการของมนุษย์ไว้ตั้งแต่ความต้องการด้านกายภาพ ความปลอดภัย/ความมั่นคง ความรัก ความเคารพ และความสำเร็จ ซึ่งทั้ง 5 ขั้นนี้มนุษย์จะมีการกระทำให้สำเร็จได้ด้วยตนเอง และเมื่อสำเร็จขั้นใดก็จะได้รับผลเป็นความสุขตามขั้นนั้น ๆ (Urbiner, 2564) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับสมการความพอใจของกลุ่มปรัชญาสตันนิยม (Non-Hedonism) ที่ว่า ความพอใจ = (วิทย์ วิศทเวทย์, 2543 : 150) กล่าวคือ เมื่อมนุษย์ได้ในสิ่งที่ตนเองคิดว่าต้องการ และคิดว่าจะเป็นสิ่งที่สามารถเสริมสร้างความสุขได้ ทั้งเติมเต็มสิ่งที่มีอยู่และแสวงหาสิ่งอื่น ๆ มาเติมเต็มจนรู้สึกได้ถึงอารมณ์เชิงบวกที่เกิดขึ้นในใจ นั่นจึงเรียกว่าเป็นความพอใจ

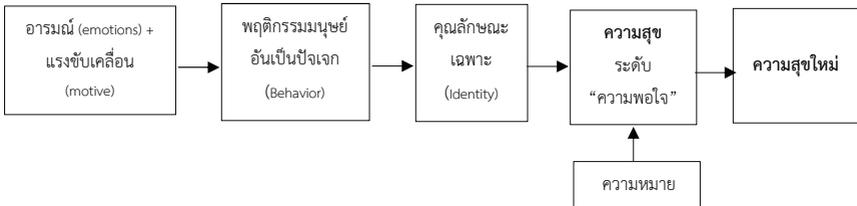

ภาพที่ 1 : ความต้องการของมนุษย์รูปแบบต่างๆ ตามทฤษฎีของมาสโลว์ (Urbiner, 2564)

อย่างไรก็ดี ความสุขตามทฤษฎีของมาสโลว์ก็ยังคงอยู่ในระดับความพอใจพื้นฐานของมนุษย์ และมีขีดความสามารถของอารมณ์แห่งความสุขในหมวดของความพอใจที่มีที่จำกัด แม้มนุษย์จะมีศักยภาพที่สามารถไปแตะถึงจุดที่เป็นความพอใจอันสร้างความสุขในแต่ละลำดับขั้นได้เรื่อยๆ แต่โรเบิร์ต โนซิค นักปรัชญาชาวอเมริกากล่าวเปรียบเทียบว่า ความพอใจนี้เหมือนกับการติดยาเสพติด คือ การหลอกตนเองยอมรับอารมณ์ ณ ช่วงเวลานั้นว่ามีความสุข ซึ่งความสุขประเภทนี้ให้พลังได้น้อย ซึ่งเมื่อหากหมดพลังก็ต้องเติมใหม่และหากวันใดที่มีอารมณ์ทางด้านลบเข้ามา ก็อาจทำให้ความสุขลดน้อยลงไปอีก ถ้าเทียบกับความสุขอีกประเภทหนึ่งที่เสริม "ความพอใจ" ด้วย "ความหมายต่อชีวิต" (อ้างใน Tal Ben-Shahar, 2559 : 72-73)

งานวิจัยของมหาวิทยาลัย Harvard ในวิชาความสุขโดย ดร.ทาล เบน-ชาฮาร์ (2559) กล่าวถึงการสร้างความสุขผ่านแนวคิดของแฟรงค์เฟิล และซิกมันด์ ฟรอยด์ว่า แรงขับต่าง ๆ ที่จะสร้างความสุขจำเป็นจะต้องผลักดันออกมาจากทั้ง 2 ฝ่าย คือ

ความต้องการ และการค้นหาความหมายในชีวิต นี้จึงทำให้สรุปและสร้างเป็นองค์ประกอบหลัก ๆ ของการมีความสุขอย่างยั่งยืน คือ 1) ความพอใจต่อชีวิต (pleasure) คือความต้องการในความสุขที่เกิดอยู่บนความพอใจจากสิ่งทีตนเองมีอยู่และต้องการเพิ่มซึ่งเป็นความสุขในปัจจุบันขณะ และ 2) ความหมายต่อชีวิต (meaning) คือการใช้ความพอใจต่อชีวิตตั้งเป็นฐานและสร้างความสุขต่อไปยังอนาคตเบื้องหน้า ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 2 นี้จะต้องไม่มีข้อหนึ่งข้อใดขาด โดย ดร.ทาล เปรียบเทียบเหมือนกับการรับประทานแฮมเบอร์เกอร์ที่ได้ทั้งความอร่อยเป็นความพอใจปัจจุบันและให้ประโยชน์เป็นคุณค่าแก่ร่างกายหลังจากรับประทานเสร็จแล้ว (Tal Ben-Shahar, 2559 : 60-61; toolshero, 2022)

แผนภาพที่ 1 : เส้นทางสู่ความสุข (roadmap to the happiness)

จากแผนภาพเส้นทางสู่ความสุขข้างต้น จะเห็นว่า ผู้ที่มีความสุขจะต้องเกิดจากอารมณ์และแรงขับเคลื่อนสร้างเป็นพฤติกรรมอันเป็นปัจเจก ซึ่งจะสร้างให้เป็นตัวตนของบุคคลนั้นอันสร้างความพอใจในปัจจุบันและหากมีการเสริมสิ่งที่เป็นความหมายต่อชีวิตเข้ามาร่วมกับความพอใจก็ยิ่งจะทำให้ผู้นั้นได้รับความสุขใหม่ที่มากยิ่งขึ้นไป ยกตัวอย่างเช่น ความพอใจในความสะอาด มนุษย์รักความสะอาดเพราะสร้างความสบายใจให้กับตนเองจึงทำให้ต้องหาวิธีในการรักษาความสะอาดในรูปแบบของตนเอง และวิธีนั้นจะกลายเป็นแนวทางการปฏิบัติของตนเองที่สร้างความสุขจากความพอใจในความสะอาดได้ แต่หากได้เพิ่มคุณค่าและความหมายเข้าไป เช่น ความรักพ่อแม่ เด็กเล็กและผู้ใหญ่ในบ้านก็จะทำให้การทำ ความสะอาดเปลี่ยนไป เช่น การเลือกน้ำยาถูพื้นที่เป็นกลิ่นที่หอม ไม่สิ้น ไม่แพ้ จะทำให้การทำ ความสะอาดครั้งนี้ไม่ใช่แค่

เพียงให้เกิดความสะอาดแต่เป็นการทำเพื่อคนที่รักซึ่งมีความหมายต่อชีวิตและสามารถสร้างความสุขจากการทำความสะอาดได้มากขึ้น

อย่างไรก็ดี ความสุขจากแนวคิดต่าง ๆ ที่ยกมาข้างต้น ในทางพระพุทธศาสนายังจัดให้อยู่ในหมวดของ "โลกียสุข" ซึ่งเป็นความสุขเบื้องต้นสำหรับการใช้ชีวิตโดยทั่วไป แต่พระพุทธศาสนามุ่งเป้าความสุขที่สูงในระดับของการบรรลุมรรคผลนิพพาน คือโลกุตตรสุขอันได้จากการปฏิบัติธรรมจนเกิดฌานสมาบัติที่มีพลังมากพอจะประหารกิเลสให้หมดไปในแต่ละขั้นของโลกุตตรภูมิ แต่การใช้ชีวิตโดยทั่วไปของมนุษย์ก็ยังคงต้องผูกพันกับโลกียสุขอยู่ แม้จะมีความสุขจากโลกุตตรสุขแล้วก็ตาม คำถามที่น่าสนใจคือความสุขแบบโลกียะที่ผูกพันแนวทางการใช้ชีวิตของพระพุทธองค์เป็นอย่างไร และสอดคล้องกับแผนผังเส้นทางความสุขข้างต้นหรือไม่

ดังนั้น ต่อไปจะศึกษาลงไปยังกรณีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่ปรากฏผ่านคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อศึกษาให้เห็นถึงแนวทางการใช้ชีวิตที่ของพระพุทธองค์ว่า ความสุขที่อยู่ในระดับความพอใจและความหมายเป็นอย่างไร

ชีวิตก่อนพบความพอใจและคุณค่าในชีวิตสมณะของเจ้าชายสิทธัตถะ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในคราวยังเป็นสิทธัตถะราชกุมารที่เกิดในวรรณะกษัตริย์เป็นรัชทายาทผู้เพียบพร้อมทั้งลาภ ยศ สรรเสริญ และเตรียมพร้อมที่จะเป็นผู้สืบทอดราชบัลลังก์จากพระเจ้าสุทโธทนะต่อไปในอนาคต ความสุขต่าง ๆ จากปัจจัย 4 คือ เครื่องนุ่งห่มวันวิจิตร อาหารอันโอชะ ราชวังอันโอฬาร และยารักษาโรคที่พร้อมแก่การรักษา รวมถึงการบริการจากข้าราชบริพารที่พร้อมอุทิศถวายตัวรับใช้

ทุกสิ่งอย่างเหล่านี้รายล้อมพร้อมสร้างความสุขในทุกรูปแบบให้แก่พระองค์ เรียกได้ว่า "ความพอใจ" ในปัจจุบันเต็มเปี่ยมบริบูรณ์กว่าใคร ๆ หากเป็นสามัญชนทั่วไปก็คงมองว่า พระองค์เป็นผู้ที่มีความสุขที่สุดในโลก แต่อะไรจุดพลิกผันของชีวิต? อะไรที่ทำให้พระพุทธองค์ตัดสินใจยอมห่างจากลูกน้อยที่เพิ่งลืมตาดูโลกและภรรยาอันเป็นที่รัก? อะไรทำให้พระองค์ยอมสละความสุขในการเสวยของอร่อย การได้เห็นได้ยินแต่สิ่งอันสวยงาม ความหอมสะอาดประณีตนุ่มนวลในทุกสถานที่ที่รายล้อมพระองค์?

อะไรที่มีค่ามากกว่าความสุขจากสิ่งเหล่านี้ที่พระองค์มีและยอมสละมันได้? นี่เป็นเพราะพระองค์ทรงเห็นไม่เหมือนใครในขณะนั้น หรือพระองค์ไม่ได้มองว่า สิ่งที่พระองค์มีหรือเป็นในฐานะเจ้าชายเรียกว่า “ความสุข” จึงทำให้เกิดความไม่พอใจและแสวงหาความพอใจอื่นเพื่อมาเติมเต็มให้เกิดความสุขแก่ชีวิตของพระองค์

จุดเปลี่ยนสำคัญอยู่ในคราวที่พระองค์ทรงทอดพระเนตรเห็นเทวทูตทั้ง 4 คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และนักบวช จนทำให้รู้สึกทุกข์ร้อนกังวลใจว่า มนุษย์เรานอนเกิดมาก็ต้องแก่ เจ็บ ตาย เหล่านี้เป็นความสุขทั้งสิ้น แล้วสิ่งใดคือความสุขที่แท้จริง และจะเข้าถึงความสุขนั้นได้อย่างไร ?

ความสงสัยและความห่วงใยต่อคนที่พระองค์รักในขณะนั้น ก็ไม่ได้ทำให้พระองค์มีความสุขท่ามกลางสิ่งต่าง ๆ ที่พระองค์มีหรือเป็น ดังนั้น งานวิจัยชิ้นโบว์แดงของเจ้าชายสิทธัตถะจึงได้ดำเนินขึ้น คือ การสืบค้นหาความสุขที่แท้จริง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า นี่คือการตามหา “ความพอใจใหม่ให้กับชีวิต” เพื่อตามหาความสุขที่แท้จริง และเพื่อการส่งต่อความสุขที่จะได้ทรงค้นพบไปยังบุคคลอื่น ๆ ที่พระองค์รัก

ในจุดนี้เราหากมองร่วมไปกับงานวิจัยปัจจุบันของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ในวิชาความสุข อาจกล่าวได้ว่า มีความสอดคล้องกับพระพุทธรองค์ที่ทรงเห็น “ความพอใจ” ในความเพียบพร้อมของชีวิตที่คราวยังเป็นเจ้าชายนั้นยังไม่เพียงพอที่เรียกว่า “ความสุข” จึงต้องเพิ่ม “ความหมายต่อชีวิต” ด้วยแนวทางปฏิบัติใหม่เพื่อให้ได้มาซึ่งความสุขและในที่สุดพระองค์ก็ทรงเลือกที่จะออกบวช

ผู้เขียนเข้าใจว่า พระโพธิสัตว์ทรงทราบและเข้าใจเรื่องเป้าหมายสูงสุดของชีวิตตามธรรมเนียมพราหมณ์แบบเดิมอยู่เนื่องจากธรรมเนียมของชาววรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ และแพศย์ที่เกิดเป็นทวิชะ ในวัยพรหมจรรย์จะต้องเข้าศึกษากับครูพราหมณ์เพื่อศึกษาพระเวท และศาสตร์ต่าง ๆ (วิทยา ศักยภินันท์, 2554 : 2-3) แต่กัสนินฐฐานว่า พระองค์คงไม่เห็นประโยชน์ของการฝึกตามธรรมเนียมพราหมณ์ จึงมุ่งหน้าไปหาอาฬารดาบสและอุทกดาบสอันเป็นดาบสในนอกลายพระเวท ซึ่งแม้จะศึกษาจนจบศาสตร์ของอาจารย์แล้วทั้งสองสำนักก็ยังไม่ถึงเป้าหมายที่ตนต้องการจากสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้มา จึงขอลาไปเพื่อศึกษาด้วยตนเองกว่า 6 เดือน ด้วยทศกริยาแต่ก็ยังไม่สามารถค้นพบทางหลุดพ้นได้ จนกระทั่งวันหนึ่งที่ได้ทวนกลับไปนึกถึงคราวยังเป็น

พระราชกฤษฎีกานั่งสมาธิได้ตั้งแต่วันที่เย็นสบายจนเกิดเป็นปฐมฌานขึ้น (ม.ม.-405/336/13 406 (ไทย.มจร) พระองค์จึงทรงเปลี่ยนวิธีการจนค้นพบหนทางหลุดพ้นอันเป็นทางสายเอก คือ มัชฌิมาปฏิปทาจากการบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ

การศึกษาเพื่อค้นหาความสุขด้วยพระองค์เองกว่า 6 เดือน ทำให้พระพุทธองค์ทรงทราบคำตอบจากการค้นพบสังขารมที่ ทำให้พระองค์ "ความหมายต่อชีวิตที่สร้างความสุขใหม่" อันเกิดจากการปฏิบัติธรรมและการชีวิตสมณะที่ทำให้ได้มาซึ่งวิชา 8 นำไปสู่การมีคุณลักษณะใหม่ในชีวิตสมณะ คือ การมีปัญญามาก การมีความบริสุทธิ์มาก และการมีเมตตาอันล้นพ้น ซึ่งนั่นเองทำให้พระพุทธองค์เป็นบุคคลที่มีคุณค่ากว่าบุคคลใด ๆ ในโลก คือ พระองค์เป็นผู้ค้นพบมรรคหนทางแห่งการพ้นทุกข์ ความรู้อันยิ่งใหญ่ที่นักวิทยาศาสตร์และนักวิจัยใด ๆ ยังทำไม่ได้ไม่ถึงพระองค์ เพราะนักวิทยาศาสตร์ทั่วไปยังไม่มีสัมโพธิญาณและปัญญาค้นจากญาณทัศนะที่เป็นเครื่องมือการวิจัยอันล้ำเลิศเฉกเช่นพระพุทธองค์ หากจะเปรียบเทียบบุคคลที่มีคุณค่าในโลกคงมีนักวิทยาศาสตร์มากมายไม่ว่านักวิทยาศาสตร์ตระกูลไรท์ที่คิดค้นเครื่องบิน เซอร์ไอแซก นิวตัน หรือ สตีป จอบส์ ที่คิดค้น โทรศัพท์ปัญญาประดิษฐ์ เขาเหล่านี้อาจทำให้คนในโลกสะดอกสบายมากขึ้นมีความสุขมากขึ้น แต่เขาเหล่านั้นไม่อาจทำให้เรามีความสุขไปทุกชาติได้ จึงไม่เป็นการกล่าวเกินเลยไปเลยว่า พระพุทธองค์ได้ค้นพบความรู้ที่ยิ่งใหญ่เป็นประโยชน์มหาศาลต่อมวลมนุษยชาติทั้งโลกนี้และโลกหน้า

ดังนั้น อารมณ์ภายในของเจ้าชายสิทธัตถะจึงถูกผลักดันออกมาผ่านทั้งการเห็นความจริงของชีวิต และความรักต่อบุคคลรอบข้าง ก่อให้เกิดเป็นอารมณ์ความรู้สึกทุกข์ร้อนใจ และหวนหาอาทรคนที่อยู่เบื้องหลังว่าจะต้องทุกข์ร้อนใจไม่ต่างอะไรจากพระองค์ จึงทำให้ทรงเลือกที่จะเสด็จออกบวชเพื่อตามหาความแท้จริงของชีวิต โดยได้ทดลองจากการปฏิบัติในรูปแบบต่าง ๆ จนค้นพบว่า ปฐมฌานในคราวยังเป็นสิทธัตถะราชกุมารที่นั่งสมาธิได้ตั้งหน้า เป็นจุดเริ่มต้นแห่งมัชฌิมาปฏิปทา คือ หนทางแห่งความสุข กล่าวคือ การหลุดพ้นจากอัสวกิเลส หลุดพ้นจากวิภูสงสาร หลุดพ้นจากการเกิด การแก่ การเจ็บ และความตาย

ถอดรหัสความพอใจและความหมายต่อชีวิตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจาก พุทธคุณ 3

ความพอใจจากความสำเร็จที่ได้รับเมื่อคราวพระพุทธองค์ได้บรรลุอนุตรตร
สัมมาสัมโพธิญาณนั้น สร้างความสุขให้กับพระพุทธองค์ไม่น้อย ดังพุทธพจน์ที่ว่า
“นตฺถิ สฺนตฺถิ ปรี สุขํ – สุขอื่นนอกเหนือจากความสงบย่อมไม่มี” (ขุ.ธ.95/202/25
(ไทย.มจร) ; ขุ.ธ.อ. 117/6 (ไทย.มจร)” ซึ่งหากถามว่า พฤติกรรมใดที่ทำให้เกิดเป็น
ความพอใจในลักษณะนี้ หากย้อนกลับไปที่ศึกษาตามแผนผังเส้นทางสู่ความสุข
ในบทความส่วนที่ 2 ก็จะเป็นเรื่องคุณลักษณะเฉพาะที่นำไปสู่ความสุข
ซึ่งคุณลักษณะเฉพาะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหมายเอา พุทธคุณ 3 (ซึ่งเหตุที่ที่เลือก
พุทธคุณ 3 ได้อธิบายไว้ในข้อ 1.2)

1. ที่มาและคุณลักษณะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

คุณลักษณะนี้จะเป็นเครื่องบ่งชี้เฉพาะบุคคลนำไปสู่ความสุขทั้งด้านความพอใจ
และความหมายต่อชีวิต เป็นเครื่องหมายหรือสิ่งที่ชี้ให้บ่งชี้ว่าเป็นลักษณะประจำ
ของบุคคลหรือสิ่งของนั้น ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ซึ่งในอดีตพระภิกษุก็ให้นิยาม
ด้านผ่านการสรรเสริญพระพุทธคุณที่แตกต่างกันและหลากหลายแง่มุม และมีการ
จำแนกคุณลักษณะของพระพุทธเจ้าออกเป็นหลายรูปแบบ อย่างไรก็ตาม ในบทความนี้
จะมุ่งเน้นไปที่พระพุทธคุณ 3 ประการ คือ พระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระ
มหากรุณาธิคุณ เป็นหนึ่งในคุณลักษณะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และสามารถ
สื่อให้เห็นพฤติกรรมที่สร้างเป็นคุณลักษณะของพระพุทธองค์

สรุปความเรื่องคุณลักษณะจากพุทธคุณ 3 ประการ จาก ธีรโชติ เกิดแก้ว (2556-
2557: 15-17) พระพรหมคุณาภรณ์ (2565) บรรจบ บรรณรุจิ (2545 : 46-52, 81) ศูนย์
ประกันคุณภาพการศึกษา (2565) มีดังนี้

1.1 พุทธคุณ 3

1) **พระปัญญาธิคุณ** คือ เป็นผู้รู้แจ้งในสัจธรรมทั้งหลายด้วยปัญญา
ในพระปัญญาธิคุณนี้ สามารถพิจารณาออกไปได้เป็น 2 แง่มุม คือ 1) **อัตตहितสมบัติ**
อันเป็นประโยชน์ตนของพระพุทธองค์ คือ การบรรลุอนุตรตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็น

พระพุทธเจ้าด้วยปัญญา ซึ่งจะพบว่า ปัญญาในที่นี้ คือ จักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ที่ผ่านญาณทัสนะและธัมมจักขุตามที่มาในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ปัญญาเหล่านี้สร้างให้เกิดเป็น ธรรมจักขุหรือดวงตาเห็นธรรม ทำให้รู้ว่า กิเลสมีคืออะไร มีสภาวะเป็นอย่างไร สงบระงับได้อย่างไร สามารถละจากกิเลสได้อย่างไร กับ 2) **ปรหิตปฏิบัติ** อันเป็นการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่น พระพรหมคุณาภรณ์กล่าวว่า เป็นปัญญาแตกฉานที่ทรงสอนจากสิ่งที่รู้จริง เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง และสามารถสอนได้อย่างถ่องแท้ด้วยหลักการและวิธีการที่ยอดเยียมผ่าน "ปฏิสัมภิทา 4" คือ อรรถปฏิสัมภิทา ธรรมปฏิสัมภิทา นิรุติปฏิสัมภิทา และปฏิภาณปฏิสัมภิทา ดังนั้น พระปัญญาธิคุณนี้จึงเป็นที่พึ่งทั้งการทำตนเองให้บรรลุนิพพาน หมตกิเลส และการใช้ปัญญาด้วยพระมหากรุณาเป็นเครื่องมือในการสั่งสอนเหล่าสรรพสัตว์ให้รู้จักวิธีการละกิเลสต่อไป

2) **พระบริสุทธิคุณ** คือ ความหมดสิ้นซึ่งอาสวกิเลสของพระพุทธองค์ สะอาด หมดจดอย่างแท้จริง หรืออาจเรียกได้อีกชื่อว่า เป็นผู้มีความหลุดพ้นแล้วอย่างสิ้นเชิง ทั้งความชั่ว ความเลวต่าง ๆ แม้เพียงเล็กน้อยก็ไม่มี ไม่ว่าจะเป็นสิ่งโยชน์ เบื้องต่ำ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลพัทพรามาส กามราคะ ปฏิกะ และสังโยชน์ เบื้องสูง คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ก็สามารถละออกได้จดหมดสิ้น (อง.ทสภ. 22-21/12/24 (ไทย.มจร)

3) **พระมหากรุณาธิคุณ** คือ ความกรุณาอันยิ่งใหญ่ที่มีต่อสัตว์โลกทุกหมู่เหล่า พร้อมจะทำหน้าที่เป็นครูสอนธรรมนำทางสว่างเพื่อเปิดหนทางพระนิพพาน แก่สัตว์โลกผู้มีธุลีในนัยน์ตาน้อย เช่น การดูจิตของสัตว์โลกด้วยจตุปปาตญาณ เพื่อให้ทราบว่าคุณคนนั้นถนัดในสายการปฏิบัติธรรมอย่างไร เพื่อการปฏิบัติธรรมที่ตรงจุดที่สุด

คุณลักษณะทั้ง 3 ประการนี้ เกิดขึ้นจากการสั่งสมบารมี 30 ทัศของพระพุทธองค์อย่างเต็มเปี่ยมด้วยระยะเวลาที่ยาวนานกว่าพระสาวกทั่วไปถึงหลายอสงไขยปี จึงทำให้พระพุทธองค์มีญาณที่แก่กล้า ค้นพบวิชชาและอภิปัญญา ซึ่งในที่นี้ขอยก "วิชชา 8" มาเป็นหลักในการพิจารณา เนื่องจากผู้ที่จะได้วิชชา 8 นั้น มีเพียงพระพุทธเจ้า พระอัครสาวก และพระเอตคตคคะบางรูปเท่านั้น วิชชา 8 จึงเป็นหนึ่งในตัวบ่งชี้ความเป็นพระพุทธเจ้าซึ่งพระพุทธองค์ทรงนำไปใช้ประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น และเหตุนี้นำไปสู่ผล คือ คุณลักษณะพิเศษที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุดต่อไปจะได้วิเคราะห์ "วิชชา 8" ที่มีส่วนทำให้เกิดพุทธคุณ 3 ประการ

1.2 วิชา 8 อันเป็นเหตุที่ทำให้เกิดเป็นคุณลักษณะของพระพุทธเจ้า

ในคัมภีร์ที่มณีกาย สลักขันธ์วรรค (ที.ส. 9/234-249/77-84 (ไทย.มจร) กล่าวถึงวิชา 8 ประการไว้ ก่อนที่จะไปขึ้นขั้นนั้นได้ จะต้องมีความตั้งใจที่ผ่องใส ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง มีความตั้งมั่น และพร้อมแต่การงาน หลังจากนั้นจึงน้อมจิตเข้าสู่ญาณทัศนะ พิจารณาสังขารว่าเป็นไปตามความจริง ที่มีเกิด แก่ เจ็บ และตาย ขั้นที่ 1 นี้ คือ **วิปัสสนาญาณ** หลังจากนั้นจึงใช้จิตที่ตั้งมั่นแนรมิตกายใหม่ ในดวงใจที่ตั้งมั่น ให้เกิดรูป อวยะ อินทริยที่ไม่บกพร่อง ขั้นที่ 2 นี้ คือ **มโนมยิทธิ** ซึ่งเมื่อสามารถทำได้แล้วก็สามารถน้อมใจไปเพื่อการมา **อิทธิปาฏิหาริย์** คือ แยกร่าง เป็นหลายคนได้ รวบรวมจากหลายคนเป็นหนึ่งเดียวได้ หรือจะหายตัว ทะลุกำแพง ทะลุภูเขา ผุดขึ้น ดำลงจากผืนดิน เดินบนผืนน้ำ นิ่งสมาธิเหาะไปทามกลางอากาศ หรือใช้มือลูบดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ก็ยกมาทำได้ นอกจากนั้น หากได้น้อมจิตที่นิ่งสนิทไปต่อก็จะสามารถได้ยินเสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ในที่ไกลและไกล ด้วย **ทิพยโสตธาตุญาณ** และท้ายที่สุดก็ยังสามารถหยั่งรู้จิตของสัตว์และคนอื่น ๆ ได้ด้วยจิตของตนเองว่า ผู้ใดมีราคะ โทสะ โมหะ มากน้อยเพียงใด จิตใจฟุ้งซ่าน หดหู่ หรือเป็นสมาธิ พร้อมหลุดพ้นอย่างไร ก็จะทราบด้วย **เจโตปริยญาณ**

วิปัสสนาญาณ มโนมยิทธิ อิทธิปาฏิหาริย์ ทิพยโสตธาตุญาณ เจโตปริยญาณ กล่าวได้ว่า เป็นผลจากการประกอบเหตุที่น้อมจิตที่ไม่หวั่นไหว เป็นสมาธินิ่งสงบ และเกิดฤทธิ์ทางใจ แต่ทั้งนี้ คุณสมบัติเหล่านี้ยังไม่เป็นไปเพื่อการบรรลุมรรคผลนิพพาน โดยแท้ (ธนคักย์ เลิศมงคลโชค, 36 : 2553) ในพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องน้อมจิตไปต่ออีกขั้น

อีก 3 วิชา เพื่อการบรรลุธรรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนา มีดังนี้

1) **ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ** สามารถระลึกชาติหลังของพระพุทธองค์เองได้ ทำให้พระพุทธองค์ทราบว่า ได้ละชั่วอย่างไร ทำความดีอย่างไร และมีแนวทางในการทำความดีให้ผ่องใสอย่างไร รวมถึงการทราบการกระทำอันเป็นอกุศลที่เคยปฏิบัติมาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการตกไปยังอบายภูมิเป็นอย่างไรซึ่งในปุพเพนิวาสานุสสติญาณนี้ พระพุทธองค์ทรงใช้พระญาณในการระลึกชาติหลังของตนเองเพื่อให้ใจคลายจาก

ความกังวล เข้าใจตนมากขึ้นว่า ชีวิตที่ตกอยู่ภายใต้วิภวสงสารต้องประสบกับความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และความเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา จึงทำให้สามารถน้อมใจเข้าไปสู่ภายในใจได้

2) **จตุปปาตญาณ** สามารถรู้การจติและอุปธิของสัตว์โลกทั้งหลายได้ว่าเป็นเพราะกรรมอะไร ซึ่งญาณนี้ทำให้พระพุทธร่องค์ทรงเห็นพระสาวก และสาวกของพระพุทธร่องค์ว่า มีที่ไปที่ไปอย่างไร สร้างกรรมฝ่ายกุศลหรืออกุศลมาบ้าง และเมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์คราวตายจะไปบังเกิดเป็นอะไรต่อไป

3) **อัสวักขยญาณ** คือการตรัสรู้ธรรมของพระพุทธร่องค์ที่สิ้นอาสวะกิเลสอย่างหมดจด

อนึ่ง เป้าหมายหนึ่งเดียวของพระพุทธเจ้า คือ ความหมดกิเลสอาสวะที่สั่งสมอยู่ในใจ นี่คือการสร้างประโยชน์ให้แก่ตนเองอย่างสูงสุด แต่จากการเห็นผ่านจตุปปาตญาณ จึงทำให้พระพุทธร่องค์ทรงเห็นว่า สัตว์โลกที่เกิดร่วมกันก็ยังคงอยู่ในภพกรรมแห่งวิภวสงสารเช่นกัน ดังนั้น พระพุทธร่องค์จึงทรงนำคุณวิเศษที่ได้บรรลุผ่านมา มาใช้เป็นเครื่องมือช่วยให้เหล่าสรรพสัตว์ได้ละทิ้งสิ่งอื่น ทำให้เห็นความจริงในชีวิต และก้าวสู่หนทางการสร้างบารมีเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพานต่อไป โดยผู้เขียนได้จำแนกคุณวิเศษที่เกิดจากวิชา 8 เข้ากับคุณลักษณะพิเศษ 3 ประการของพระพุทธเจ้าเพื่อให้เห็นภาพชัดเจนมากขึ้นว่า คุณวิเศษใดเข้ากับคุณลักษณะใดของพระพุทธเจ้า และเมื่อผนวกกันแล้วสามารถสรุปได้เป็นตารางดังนี้

ตารางที่ 1 : วิชา 8 อันเป็นเหตุให้เกิดเป็นพุทธคุณ 3 ประการ

วิชา 8 (เหตุ)	พุทธคุณ 3 (ผล)	การใช้งาน
วิปัสสนาญาณ	พระปัญญาธิคุณ	น้อมจิตเพื่อการหลุดพ้นและบรรลุนิพพานของตน
มโนมยิทธิ	พระปัญญาธิคุณ	น้อมจิตเพื่อการหลุดพ้นและบรรลุนิพพานของตน
อิทธิวิธี	พระมหากรุณาธิคุณ	- ปรากฏทิวทัศน์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างความสะดวก ศรัทธาให้กับผู้ถูกปราบทิวทัศน์ เช่น ชฎิล 3 ที่นั่ง - เหาะไปโปรดหมู่สัตว์
ทิพยโสต	พระมหากรุณาธิคุณ	- ได้ยินเสียงการสนทนาธรรมของพระภิกษุจาก ที่ไกลและไกล แล้วจึงไปเทศนาสั่งสอนจน บรรลุนิพพาน - ได้ยินเสียงเทวดาหรือสัตว์นรกเล่าเรื่อง บุญกรรมในคราวเป็นมนุษย์ (เปิดวัตถุ วิมานวัตถุ) - การตรวจข่ายพระญาณก่อนการโปรดสัตว์ ที่พร้อมแก่การบรรลุนิพพาน
เจโตปริยญาณ	พระมหากรุณาธิคุณ	รู้วาระจิต ความรู้สึกนึกคิด ความอ่อนแก่ของ สมาธิ และอภัยภัยที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม ของแต่ละบุคคล
บุพเพนิวาสานุสสติ	พระปัญญาธิคุณ	ระลึกชาติหนหลังของตนเอง ทำให้ใจ คลายกังวล

ตารางที่ 1 : วิชชา 8 อันเป็นเหตุให้เกิดเป็นพุทธคุณ 3 ประการ (ต่อ)

วิชชา 8 (เหตุ)	พุทธคุณ 3 (ผล)	การใช้งาน	
จตุปปาตญาณ (หรือ ทิพยจักขุ)	พระปัญญาธิคุณ / มหากรุณาธิคุณ	ปัญญาธิคุณ - ระลึกชาติหนหลัง ของผู้อื่น แล้วค้นพบ กฎแห่งกรรม และกฎ ไตรลักษณ์	มหากรุณาธิคุณ - แผลขายพระญาณที่ จะไปโปรดหมู่สัตว์ที่ พร้อมจะบรรลุนิพพาน - ระลึกชาติหนหลัง ให้ผู้อื่น ให้รู้บุญกรรม ของผู้อื่น แล้วนำมา ตรัสเป็นกรณีศึกษา - แนะนำแนวทาง การสร้างกุศล และ การละอกุศลโดยยก ทั้งเรื่องชาตินี้ชาติ หน้ามาอธิบาย
อาสวักขยญาณ	พระบริสุทธิคุณ	เห็นกิเลส และสามารถขจัดให้หมดไปได้ นำไป สู่การหลุดพ้นที่ปราศจากต้นเหตุ รากะ โทสะ โมหะ	

วิชชาเหล่านี้ ทำให้พระพุทธองค์เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างเต็มเปี่ยมบริบูรณ์ และสมบูรณ์พร้อมไปด้วยคุณค่าที่พระองค์ได้รับ คือ **พระบริสุทธิคุณ** เป็นผู้ที่มีความบริสุทธิ์เนื่องจากหมดกิเลสอาสวะแล้ว **พระปัญญาธิคุณ** เป็นผู้ฉลาดที่สุดในโลกด้วยญาณต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงบรรลุอย่างแจ่มแจ้ง **พระมหากรุณาธิคุณ** เป็นผู้ที่เมตตาที่สุดในโลกเนื่องด้วยปัญญาที่ทรงเห็นโทษภัยในวิภวสงสารและบุญกรรมของทั้งตนเองและผู้อื่น จึงทำให้ไม่ยากให้สัตว์โลกต้องทนทุกข์กับโลกจึงทรงออกหา

หน้าที่เป็นพระบรมครูสอนสั่งสัตว์โลกให้เข้าถึงธรรม ดังนั้น พุทธคุณทั้ง 3 ประการนี้ จึงเป็นคุณลักษณะใหม่หลังจากการบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณที่อยู่ในตัวของ พระพุทธองค์ที่ได้จากการสั่งสมบ่มบารมีมายาวนานหลายองสหัสขัยปี ซึ่งนี่คือพฤติกรรม ของผู้ที่ต้องการละกิเลส เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ที่ทำมาตลอดทุกภพทุกชาติ ด้วยการละชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส อันเป็นเหตุที่ทำให้เกิดสุข จึงทำให้ได้คุณลักษณะทั้ง 3 มาอยู่กับตัว

2. ความพอใจและความหมายต่อการใช้ชีวิตในคราวเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปหลังจากการบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงถือกำเนิดขึ้นพร้อมกับการดับสลายของกิเลสอาสวะที่สิ้นเชื้อไม่เหลือเศษ จึงกล่าว ได้ว่า พระพุทธองค์บรรลุมรรคผลนิพพานแล้ว และทรงเห็นว่า ชีวิตที่มีคุณค่า มีความหมาย และมีความสุขที่สุด คือการทำให้ตนเองหลุดพ้นจากกรรมกิเลสในวิภวสังสาร ในหัวข้อนี้จะมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์คุณลักษณะ 3 ของพระพุทธองค์กับความพอใจ และความหมายต่อชีวิตที่พระพุทธองค์ได้ค้นพบ

2.1 ความพอใจจากพระบริสุทธิคุณ

ความบริสุทธิ์จากการหมดกิเลสอาสวะของพระพุทธองค์ทำให้ปราศจากตัณหา ราคะ ความอยากใด ๆ จึงทำให้พระพุทธเจ้าไม่ต้องการสิ่งอื่นใดที่เกินพอดี จึงทำให้ท่าน มีห่วงกังวลน้อย และจากสมการความพอใจของกลุ่มปรัชญาศาสนานิยมที่กล่าวว่า “ความพอใจมีค่าแปรผกผันกับความต้องการ” เมื่อพระพุทธองค์มีความต้องการน้อย จึงทำให้มีความสุขพอใจมาก แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงต้องดำเนินชีวิตด้วยอัตภาพ ความเป็นมนุษย์ ยังต้องอาศัยปัจจัย 4 ดังนั้น ปัจจัย 4 จึงเป็นสิ่งที่เหล่านักปฏิบัติ เพื่อหาหนทางพ้นทุกข์จำเป็นต้องใช้ แต่ที่ใช้ในระดับที่พอดี พอใจ ไม่เกิดความต้องการ ที่เกินตัว

ดังจะเห็นได้จากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีเพียงปัจจัย 4 และปฏิบัติตัวตาม แนวคิดนิสสัย 4 (วิ.ม. 4/72/101-102 (ไทย.มจร) ก็พึงพอใจและมีความสุข กล่าวคือ

1. เทียบวิณฑบาตเลี้ยงชีพ และขบฉันภัตตาหารให้เพียงพอต่อการยังอัตภาพ ให้คงไว้ได้

2. นุ่งหมด้วยผ้าบังสุกุลอันชาวบ้านเขาทิ้งไว้ตามป่า หรือผ้าห่อศพ นำมาตัดเย็บและย้อมให้เป็นสบง จีวร ไว้พอนุ่ง พอนุ่งกันความอับอาย และสัตรีวรายที่จะเข้ามารบกวน จำพวก ยุง รื่น ไร เรือด

3. อาศัยอยู่โคนไม้ หรือเรือนว่าง ที่สังัด พอหลบแดด ลม และฝน ปราศจากผู้คน เพื่อแน่วแน่แต่การปฏิบัติธรรม

4. ฉันทาตองด้วยน้ำมูตรเน่า (ปัสสาวะ) เป็นยารักษาโรคคราวเจ็บไข้ได้ป่วย การปฏิบัติตัวตามแนวคิดนิสสัย 4 นี้เป็นประหนึ่งของการสร้างความพอใจให้กับตนเอง ตามองค์แห่งสันโดษจะกล่าวว่าเป็นการยินดีกับของของตน (สเกน ตุสสโก) ยินดีกับสิ่งที่ได้มา (สนเตน ตุสสโก) และยินดีโดยมีใจสม่าเสมอ (สเมน ตุสสโก) (ที.สี.อ. 445-444/11 (ไทย.มมร) โดยสรุปก็คือ การสร้างความพอใจภายใต้สิ่งที่ตนเองมีอยู่ จีวรมีอย่างไรก็ใช้อย่างนั้น บิณฑบาตได้สิ่งใดมาขบฉันก็ฉันสิ่งที่มี เป็นต้น ซึ่งสันโดษนี้ ก็อยู่ภายใต้การพิจารณาใช้ปัจจัย 4 อย่างเข้าใจวัตถุประสงค์ของการใช้งานว่าสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่จำเป็น (need) เพื่อให้ชีวิตอยู่อย่างไม่ขัดสน สามารถใช้ชีวิตได้อย่างสะดวกและสบายใจ นำไปสู่การปฏิบัติธรรมโดยปราศจากलिโพธต่อไป หากมีของส่วนเกินที่มากเกินไปหรือโยหาในสิ่งที่ตนไม่มีก็อาจก่อให้เกิดความไม่สบายใจ ความกระวนกระวายใจได้ (พระมหาวีรยุทธ กุศลจิตโต และพระมหามิตร ชูติปัญญา, : 2564 279-278)

ดังนั้น การปฏิบัติตามแนวคิดนิสสัย 4 คือ หนึ่งในหนทางการสร้างชีวิตที่สันโดษให้กับพระพุทธองค์ให้สร้างความสุขจากความพอใจในสิ่งที่ตนเองมีและได้รับมา และเมื่อความต้องการในปัจจุบัน 4 น้อยลง ความต้องการอื่น ๆ ก็น้อยลงตาม เหลือไว้แต่เพียงความสันโดษ ความพอต้งจนเกิดเป็นความพอใจ เมื่อมีความพอใจมากขึ้นความสุขก็มีมากขึ้น การใช้ชีวิตเพื่อสร้างคุณค่าและความสุขอย่างสมณะที่เกิดจากความบริสุทธิ์ภายในก็มีมากขึ้นตามไปด้วยเช่นกัน นี่จึงเป็นการค้นพบอย่างหนึ่งของพระพุทธองค์ในแง่ของความพอใจที่จะนำไปสู่การสร้างเป็นความหมายต่อชีวิตต่อไป

2. ความพอใจและความหมายต่อชีวิตจากพระปัญญาธิคุณ และพระมหา กรุณาธิคุณ

จากสุขอย่างสมณะที่ปลอดกังวลเรื่องปัจจัย 4 นำมาสู่ความสงบทางใจทำให้พระพุทธรองค์สามารถปฏิบัติได้อย่างสะดวก สบาย และในที่สุดก็สามารถปฏิบัติสมาธิจนเกิดญาณทัศนะที่ทำให้เห็นว่า ตนเองก็มีทุกข์จากกฎแห่งกรรม และกฎไตรลักษณ์ผ่านปุพเพนิวาสานุสติญาณ ทำให้ใจคลายกังวลและสามารถน้อมจิตไปต่อได้ และเมื่อปัญญาภายในสว่างยิ่งขึ้นด้วยจตุปปาทญาณก็ยิ่งทำให้รู้ว่า สัตว์โลกทั้งหลายก็ล้วนมีความทุกข์เช่นเดียวกันกับพระพุทธรองค์ ซึ่งการมองเห็นทุกข์นี้ ทำให้ทรงเห็นอย่างชัดเจนว่า ความเท่าเทียมของมนุษย์อย่างหนึ่ง คือ การเผชิญหน้ากับกฎแห่งกรรมที่คนทำกรรมใดไว้ย่อมเห็นกรรมนั้นในตน คนทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว คนหว่านพืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น (ขุ.ชา. 27/144/103 (ไทย.มจร) และนอกจากนั้นก็ยังต้องเผชิญหน้ากับกฎไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) (ส.สพ.า. 18/1/1-2 (ไทย.มจร) และการจะหลุดพ้นได้ต้องอาศัยมรรคมีองค์ 8 และอริยสัจ 4 เป็นเครื่องมือนำทางไปสู่ความหลุดพ้น จึงทำให้หลังจากที่พระพุทธรองค์ทรงบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณด้วยแนวทางดังกล่าว พระพุทธรองค์จึงเริ่มก้าวแรกแห่งการเป็น “สตุถา เทวมนุสสุสานิ” คือ การเป็นครูให้กับหมู่มนุษย์และเทวดาเพื่อเปิดมรรคาแห่งนิพพานต่อไป แม้ช่วงแรกยังคงมีความลังเลใจว่าธรรมที่พระพุทธรองค์ทรงบรรลุนั้นเป็นของยาก แต่ด้วยความเชื่อมั่นว่า ยังมีผู้ที่พร้อมจะบรรลุธรรมอยู่ตามคำของสัทัมบดีพรหม (วิ.ม. 4/8/12 (ไทย.มจร) กอปรกับพระมหากุณาธิคุณอย่างล้นพ้นหาที่สุดไม่ได้ พระพุทธรองค์จึงทำหน้าที่เผยแผ่พระธรรมสู่สัตว์โลกที่มีภูมิลีในนัยนิตาน้อยให้ได้เห็นหนทางบรรลุธรรมเช่นเดียวกับพระพุทธรองค์

พระมหากุณาธิคุณ คือ ความเมตตาซึ่งมาพร้อมกับพระปัญญาธิคุณเช่นกัน เนื่องด้วยสัตว์โลกทั้งหลายล้วนเกิดมาจากบุญบาปที่สร้างมาให้เกิดความแตกต่างกันทั้งด้านกายภาพ สติปัญญา ฯลฯ ซึ่งเมื่อพระพุทธรองค์ทรงทราบความเป็นมาเป็นไปของสัตว์โลกผ่านปัญญากอปรกับความเมตตาสัตว์โลก จึงทำให้ในแต่ละครั้งที่พระพุทธรองค์จะทำหน้าที่สั่งสอน จึงสอดแทรกพระญาณในทุกปัจฉิมยามของวันก่อนว่า แต่ละวันมีสรรพสัตว์คนใดหรือหมู่ใดมีบุญญาธิการ และมีวิถีการใดที่เหมาะสมกับคนนั้น ๆ

เนื่องด้วยจริต อธิยาศัย สติปัญญาที่แตกต่างกัน ด้วยพุทธจักขุ² ของพระพุทธองค์ ในการสอดขยายพระญาณ (ที.สี.อ. 152/11 (ไทย.มจร) เมื่อถึงกาลอันเหมาะสมพระพุทธองค์ ก็จะเสด็จไปเพื่อโปรดสรรพสัตว์เหล่านั้นให้ได้บรรลุธรรม ซึ่งต้องยอมรับว่า ความแตกต่าง ของมนุษย์ทำให้การสั่งสอนของพระพุทธองค์มีความยากง่ายแตกต่างกันไป เช่น กรณีของพระยสกุณบุตรที่มีความเบื่อหน่ายในชีวิตฆราวาสจนรำพันออกมาว่า “ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ” แต่เมื่อมาพบกับพระพุทธเจ้าก็สามารถบรรลุธรรม เป็นพระโสดาบันได้อย่างง่ายดายด้วยการฟังธรรมอนุปุพพิกขา (วิ.ม. 3133/26-25/4 (ไทย.มจร) หรือพระอัญญาโกณฑัญญะที่พบพระพุทธเจ้าตั้งแต่คราวเป็นพระโภคิสต์วี ทรมานร่างกาย เมื่อถึงคราวจะบรรลุธรรมก็เพียงแต่ฟังธรรมบทัมมจักกัปปวัตตนสูตร ก็ได้ดวงตาเห็นธรรมมาได้ (วิ.ม. 24/17/4 (ไทย.มจร)

2 ตัวอย่างข้างต้น คือ ผู้ที่บรรลุธรรมง่ายเพราะบุญบารมีที่สั่งสมมาตั้งแต่ภพ ชาติก่อน ๆ มีพร้อมแก่การบรรลุธรรม แต่กรณีที่สั่งสอนด้วยความยากลำบากเนื่องด้วย เหตุผลต่าง ๆ นานา เช่น ความยึดมั่นถือมั่นในทิฐิของตน การถามคำถามอัปยาคติปัญหา ที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อการบรรลุธรรม พระพุทธองค์ก็จะใช้วิธีอื่นก่อนนำเข้าสู่การเทศนา เช่น การใช้อธิปไตยปาฏิหาริย์ในการปราบทิฐิของชฎิล 3 พี่น้อง (วิ.ม. 4/37-54/47-65 (ไทย. มจร) การถามย้อนกลับเรื่องศีล 5 กับโศภนทัณฑพราหมณ์ (ที.สี. 9/311-318/118-123 (ไทย.มจร) หรือการนั่งเฉยกับคำถามอัปยาคติปัญหาของนายมาลุงกย (ม.ม. 13/122- 128/133-141 (ไทย.มจร) ซึ่งถึงแม้จะมีความยากเพียงไร แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรง อดทนและใช้ปฏิสัมภิทาเป็นปัญญาในการตอบปัญหาให้กับบุคคลเหล่านั้นที่พระพุทธองค์ ทรงเห็นว่า มีบุญญาธิการเพียงพร้อมแก่การบรรลุธรรม และนอกจากนั้นก็อาจมีความ หวังว่า บุคคลที่พระพุทธองค์ทรงทำให้บรรลุธรรมได้นี้จะสามารถสร้างกระแสให้กับกลุ่ม ศรัทธาเดิมนับถือตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ ดังเช่นตัวอย่าง ของพระเจ้าพิมพิสารที่เห็นว่า กลุ่มชฎิล 3 พี่น้องเดิมที่พระองค์นับถือได้อุปสมบท เป็นพระภิกษุกับพระพุทธเจ้า และสรรเสริญพระพุทธเจ้าแทบพระบาทก็ทำให้

² พุทธจักขุในที่นี้ หมายถึง ทิพยจักขุ หรือจตุปปาตญาณ

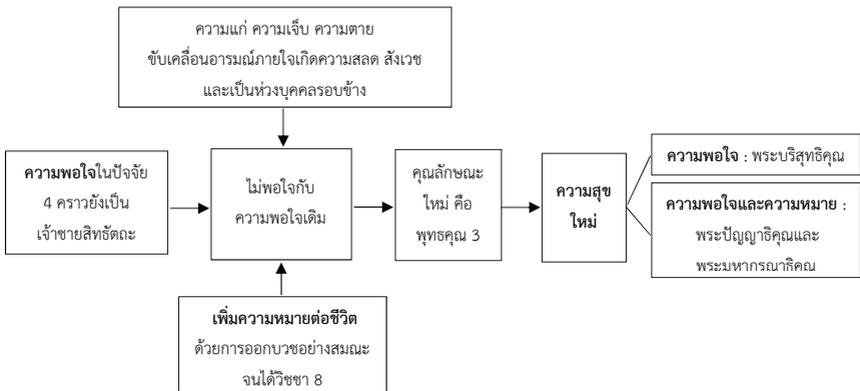
พระเจ้าพิมพิสารทรงแสดงตนเป็นอุบาสก นับถือพระพุทธเจ้าและถวายเวฬุวันมหาวิหารไว้ให้เป็นแหล่งพำนักของพระภิกษุ 1,000 รูป (วิ.ม. 4/55/66-68 (ไทย.มจร))

อย่างไรก็ดี แม้ความยากง่ายในการบรรลุธรรมของสรรพสัตว์จะมีความแตกต่างกัน แต่ท้ายที่สุดแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงหาวิธีในการทำให้สรรพสัตว์เหล่านั้นได้บรรลุธรรม เห็นสัจธรรมความเป็นจริงของชีวิตจนได้ ทั้งนี้ก็ด้วยพระปัญญาธิคุณ และคุณวิเศษของพระพุทธองค์ กอปรกับพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงเห็นว่า ทุกชีวิตมีค่าและสามารถบรรลุธรรมเพื่อขจัดกิเลสออกไปจากใจได้เหมือนกัน จึงทรงเดินหน้าต่อไปเพื่อเป้าหมายในการเป็น “บรมครูผู้นำทางไปสู่บรมสุขอันเป็นนิรันดร์” ต่อไป จึงทำให้ความบริสุทธิ์ที่พระพุทธองค์ทรงได้จากการบรรลุธรรม หมดกิเลส อันเป็นบรมสุขของพระพุทธองค์ได้ส่งต่อเป็นความหมายต่อชีวิตผ่านพระมหากรุณาและพระปัญญาไปสู่สรรพสัตว์ให้ได้รับความสุขเช่นเดียวกับพระองค์

มาถึงจุดนี้จะเห็นว่า กว่าที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงค้นพบความสุขอันเกิดจากความหลุดพ้นกิเลสอสาვეทั้งปวงนั้น มีจุดเริ่มต้นจากอารมณ์ที่มาจากสัมมาทิฐิที่ผลักดันมาจากภายใน คือ การเห็นทุกขในชีวิตรมีความแก่ เจ็บ และตาย และความคิดเป็นห่วงเป็นใยต่อบุคคลที่พระพุทธองค์รัก และไม่อยากจะเขาเหล่านั้นต้องประสบกับความทุกข์เช่นเดียวกับที่พระพุทธองค์รู้สึก จึงละทิ้งความพอใจในราชวังไปพึ่งพิงความพอใจแบบสมณะที่มีเพียงปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตเพื่อตามหาหนทางเพื่อเอาชนะความทุกข์เหล่านั้น แม้การวิจัยเพื่อตามหาหนทางพ้นทุกข์จะต้องลองผิดลองถูกบ้างในบางครั้งแต่ท้ายที่สุดก็พบหนทางที่ดีที่สุด คือ มรรคมีองค์ 8 และอริยสัจ 4 และนั่นทำให้พระพุทธองค์เป็นผู้ที่มีความบริสุทธิ์ได้มาซึ่งความสุขในระดับที่เป็น “ความพอใจ” คือ ความหมดกิเลส นอกจากนั้น ยังได้ยกระดับความสุขจากความพอใจเดิมให้สูงขึ้นด้วยการนำคุณวิเศษ 8 ประการ สร้างเป็นความหมายต่อชีวิตด้วยคุณลักษณะเฉพาะตนของพระพุทธเจ้า คือ พุทธคุณ 3 ประการไปสู่สรรพสัตว์ทั้งหลาย กล่าวคือ มอบมหากรุณาสู่สรรพสัตว์ที่ทรงเห็นด้วยปัญญาว่า สัตว์โลกล้วนตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรมและกฎไตรลักษณ์ จึงทำให้พระพุทธองค์ทรงทำหน้าที่เป็นบรมครู สั่งสอนเหล่าสรรพสัตว์ที่มีปัญญาธิการแตกต่างกันให้ได้เห็นความจริงของชีวิตด้วยพระปัญญาอันสว่างเพื่อให้ได้รับความสุขในระดับบรมสุขเช่นเดียวกัน

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้สร้างความสุขให้ตนเองด้วยคุณวิเศษอันเกิดจากปัญญา (พระปัญญาธิคุณ) ที่มี ทำให้เห็นความจริงของโลกด้วยญาณทัศนะ รู้เท่าทันกฎแห่งกรรม กฎไตรลักษณ์ และรู้วิธีจัดการกับกฎธรรมชาติเหล่านี้ด้วยตนเองอย่างอยู่หมัด เปรียบเหมือนการพ้นจากคุกที่ไม่มีกำแพงกันซึ่งก็คือวัฏสงสาร และพระพุทธองค์สามารถพ้นวัฏสงสารอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติทั้ง 2 นี้ได้อย่างมีความสุข กล่าวคือ พ้นกิเลสอันเป็นกองแห่งทุกข์ในวัฏสงสารไปสู่พระนิพพานได้ จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้ที่มีความสุขที่สุดในโลก สมดังพุทธพจน์ที่ว่า "นิพพานํ ปรมัสนุขํ - นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง" (ม.ม. 256/218/13 (ไทย.มจร) และยังเป็นผู้ส่งมอบความสุขแล้วช่วยเหลือสัตว์โลกให้พ้นจากทุกข์และวัฏสงสารตามพระพุทธองค์ไป (พระมหากรุณาธิคุณ) จึงอาจกล่าวได้ว่า การมีชีวิตอยู่เพื่อผู้อื่นเพื่อสัตว์โลกพ้นทุกข์ของพระพุทธองค์ เป็นคุณค่าของการมีชีวิตอยู่และคุณค่านี้อีกสร้างความสุขอย่างยิ่งให้กับพระพุทธองค์ด้วยการเห็นผู้อื่นสามารถพ้นทุกข์ตามพระพุทธองค์ได้

เมื่อเห็นแล้วว่า การเลือกชีวิตใหม่ คือ การเป็นสมณะ พระพุทธเจ้าทรงมีความสุขทั้ง 2 ด้าน คือ ความพอใจและความหมายต่อชีวิตที่เกิดจากคุณลักษณะเฉพาะ 3 ประการ ดังสรุปได้จากแผนผังเส้นทางแห่งความสุขของพระพุทธเจ้า ดังนี้

แผนภาพที่ 2 : เส้นทางสู่ความสุขของพระพุทธเจ้า

สรุป

ความสุขของมนุษย์เกิดขึ้นจากอารมณ์และแรงขับภายในที่ผลักดันให้มนุษย์สร้างพฤติกรรมหรือการกระทำให้เกิดความสุขขึ้นในชีวิต ซึ่งพฤติกรรมหรือการกระทำนั้น ๆ มนุษย์จะเป็นผู้ตัดสินใจด้วยตนเองโดยและมีผลลัพธ์ คือ ความสุขของบุคคลนั้น ๆ ซึ่งความสุขที่เกิดขึ้นจะมี 2 ทาง คือ ความสุขจากความพอใจ และความสุขจากความหมายต่อชีวิต โดยมากมนุษย์ทุกคนรู้จักและได้สัมผัสกับความสุขในระดับความพอใจอยู่เป็นปกติ อย่างไรก็ตามความสุขประเภทนี้ไม่ยั่งยืนประหนึ่งเป็นการเสพติดที่สุขเฉพาะปัจจุบันขณะ เมื่อหมดฤทธิ์ก็ต้องหามาเติมใหม่ ซึ่งจะแตกต่างกับความสุขจากความหมายต่อชีวิตที่ส่งผลต่อที่ดีต่อใจและต่อเนื่องไปยังอนาคต แต่ทั้งนี้ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า ความสุขทั้ง 2 ทาง จำเป็นจะต้องมาควบคู่กัน

ความสุขของพระพุทธเจ้าก็เป็นไปในลักษณะนี้เช่นกัน แม้จุดเริ่มต้นของพระพุทธองค์ในคราวเป็นเจ้าชายสิทธัตถะจะมีความสมบูรณ์ในเรื่องความสุขจากความพอใจในปัจจุบัน 4 คืออยู่แล้ว แต่ด้วยอารมณ์ภายในที่ขับเคลื่อนผ่านการตระหนักถึงชีวิตที่มองเห็นคนแก่ คนเจ็บ และคนตาย ทำให้พระองค์ทรงคิดได้ว่า ชีวิตเป็นทุกข์และพลอยเป็นห่วงบุคคลรอบข้างไปด้วย จึงตัดสินใจที่จะตามหาความสุขใหม่และทิ้งความสุขเดิม จนในที่สุดก็ค้นพบความหมายใหม่จากการบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณว่า ความสุขที่แท้จริง คือ การหมดกิเลส ซึ่งพระพุทธองค์ก็ได้คุณค่าและเหตุผลของการใช้ชีวิตในรูปแบบของการเป็นพระพุทธเจ้า

เมื่อค้นพบความสุขที่แท้จริงแล้ว วิธีชีวิตของพระพุทธองค์ก็เปลี่ยนไปจากอารมณ์ภายในที่ปราศจากกิเลส มีความบริสุทธิ์ที่เกิดขึ้นทำให้มีความต้องการในปัจจุบัน 4 น้อยลง เหลือไว้เพียงสิ่งที่พอใจในการใช้เพื่อดำรงชีวิตตามแนวทางนิสสัย 4 จึงทำให้การสร้างความบริสุทธิ์ภายในได้สามารถทำได้ง่าย ปลอดภัย จนสามารถมุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดอันเป็นบรมสุข คือพระนิพพานได้ นี่เองทำให้พระพุทธองค์ได้รับคุณลักษณะใหม่ขึ้นมา คือ พุทธคุณ 3 ประการ คือ พระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ ซึ่งทั้ง 3 คุณลักษณะนี้ เกิดขึ้นตั้งแต่คราวบรรลุธรรมและได้เครื่องมืออันเป็นญาณวิเศษ คือ วิชา 8 ซึ่งพระพุทธองค์ทรงใช้ในการสร้างความสุขให้กับตนเองและคุณค่าไปสร้างความสุขแก่ผู้อื่น ทั้งการใช้พระปัญญาจากตรัสรู้ธรรม

เพื่อนำไปให้เห็นความเป็นจริงของมนุษย์ว่า ตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรมและกฎไตรลักษณ์ซึ่งทั้ง 2 นี้ นำทุกข์มาให้ชีวิตมนุษย์ทุกคน และหนทางที่จะไปสู่บรมสุขได้ ต้องไปด้วยมรรคมีองค์ 8 และอริยสัจ 4 เท่านั้น เมื่อทราบดีในใจและด้วยความหวังดีมีเมตตาของพระพุทธองค์ที่ประสงค์ให้เหล่าสัตว์ผู้มีธุลีในนัยน์ตาน้อยได้เห็นทางมาแห่งความสุขที่แท้จริงกับพระพุทธองค์ จึงทรงทำหน้าที่เป็นครูเพื่อสอนสัตว์โลกเพื่อเปิดหนทางพระนิพพาน แม้ความยากจากการเทศน์สอนกับผู้คนที่มีความหลากหลายทั้งจริต ภูมิฐานะ แต่ด้วยพระมหากรุณาและพระปัญญาของพระพุทธองค์ทำให้สามารถสอน ปราบ และกำราบมิจหาปฏิญจนสามารถทำให้สัตว์โลกส่วนหนึ่งหมดทุกข์หมดกิเลสอย่างพระพุทธองค์ไปได้ ซึ่งนี่เองเป็นความสุขในระดับความหมายต่อชีวิตของพระพุทธองค์ที่ได้นำความสุขจากการหมดกิเลสส่งต่อไปให้กับผู้อื่นได้รับความสุขในชีวิตยิ่งขึ้นไป

ข้อเสนอแนะ

เมื่อพบว่า ความสุขที่ยั่งยืนนั้นจะต้องเกิดจากความพอใจและความหมายต่อชีวิต ซึ่งบทความนี้ได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงเส้นทางสู่ความสุขของพระพุทธเจ้าแล้ว ความพอใจและความหมายต่อชีวิตของพระพุทธองค์เป็นอย่างไร แต่เนื่องจากความสุขในระดับความพอใจและความหมายต่อชีวิตยังสามารถจำแนกได้อีกหลากหลายด้าน ดังเช่นที่ได้ทบทวนวรรณกรรมเรื่องความสุขอันเกิดจากความพอใจจากองค์กรต่าง ๆ

ในบทความต่อไปจึงควรอย่างยิ่งที่จะนำความพอใจและความหมายต่อชีวิตของพระพุทธเจ้าไปพิจารณาในความสุขในด้านอื่น ๆ ว่า พระพุทธองค์มีความสุขในทุก ๆ ด้านดังกล่าวหรือไม่ อย่างไร

อักษรย่อ

วิ.ม.	พระวินัยปิฎก มหาวรรค
ที.ส.	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สิลกขันธ์วรรค
ที.ส.อ.	อรรถกถาทีฆนิกาย สิลกขันธ์วรรค
ม.ม.	พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณกส์

ม.ม.	พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
สั.สพ้า.	พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค
อจ.เอก.	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต
อจ.ทุก	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต
อจ.ทสก.	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต
ขุ.ธ.	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท
ขุ.ธ.อ.	อรรถกถาขุททกนิกาย ธรรมบท
ขุ.ชา.	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก
ไทย	ฉบับแปลภาษาไทย
มจร	มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). <i>พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย</i> . กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
มมร	มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2555). <i>พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม</i> . พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์.

เอกสารอ้างอิง

- เกสร มัยเงิน. (2559). การสร้างความสุขด้วยจิตวิทยาเชิงบวก. *วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*, 24(4), 673-681.
- ธนศักดิ์ เลิศมงคลโชค (2553). *การศึกษาวิเคราะห์อภิปัญญาในพุทธปรัชญาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธีรโชติ เกิดแก้ว. (2556-2557). พุทธคุณ: ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์หรือพระคุณความดีที่ต้องนำไปปฏิบัติ. *วารสารไทยศึกษา*, 9(2), 1-39.
- นิภาพรรณ เจนสันติกุล และไชยณัฐ คำดี. (2563). พฤติกรรมศาสตร์: ขอบข่ายและวิธีการศึกษาสำหรับพัฒนาองค์กร. *วารสารสาระคาม*, 11(2), 24-45.
- บรรจบบ บรรณรุจิ. (2545). ชื่อเรียกปัญญาในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 9(2), 46-81.

- บุรฉัตร จันทร์แดง, เสาวลักษณ์ โภคสถิตติอัมพร และสัญญา เคนาภูมิ. (2562). ปัจจัย
ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 19(4), 235-244.
- พระครูสมุห์วรวิทย์ ฝาสุโก และพระสุนทรภิกขโกศล. (2562). ทุच्छ์และการดับทุกข์ใน
คัมภีร์อรรถกถาธรรมบท. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, 6(9), 4166-4183.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2555). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม*. พิมพ์ครั้งที่ 6.
กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554
เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคล
เฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2543). *ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่
ที่ 16. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- วิทยา ศักยานิพันธ์. (2554). *ครุฑ: สถาบันการศึกษาของอินเดียสมัยโบราณ. วารสาร
มนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 18(2), 1-16.
- เสริน ปุณณะนิตานนท์. (2537). *พฤติกรรมศาสตร์: มุมมองของนักสังคมวิทยา. วารสาร
พฤติกรรมศาสตร์*, 1(1), 22-52.
- ศูนย์ประกันคุณภาพการศึกษา. (2565). *พุทธวิธีการสอน: คุณสมบัติของผู้สอน ตอนที่ 2.
สืบค้นเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2565*, [https://www.qa.kmutnb.ac.th/qa_ news/2557/QANEWS312_25570515.pdf](https://www.qa.kmutnb.ac.th/qa_news/2557/QANEWS312_25570515.pdf).
- ศิรินันท์ กิตติสุขสถิต และคณะ. (2555). *คู่มือการวัดความสุขด้วยตัวเอง (HAPPINOM-
ETER; The Happiness Self Assessment)*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากร
และสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Tal Ben-Shahar. (2559). *วิชาความสุขที่มีสอนแค่ในฮาร์วาร์ด*. แปลโดย พรเลิศ อธิฐัฐ.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วีเลิร์น.

- Urbinner. (2564). *ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Needs)*. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2565, <https://www.urbiner.com/post/maslow-hierarchy-of-needs>.
- Rocco Farano. (2021). *Writing for Wellness: Eight Dimensions, Eight experiences*. Retrieved May 26, 2021, <https://www.prainc.com/ww-2021-8dimensions-8experiences/>.
- Sonja Lyubomirsky, Laura King and Ed Diener. (2005). The Benefits of Frequent Positive Affect: Does Happiness Lead to Success?. *Psychological Bulletin*, 131(6), 803-855.
- toolshero. (2022). *Tal Ben-Shahar's Happiness Model*, Retrieved May 26, 2021, <https://www.toolshero.com/psychology/happiness-model/>.